

gramm. 1885 vermählte er sich mit der Schriftstellerin Kamilla von Borosnyay. Nach den Erfolgen des II. Internationalen Ornithologen-Kongresses gründete er 1894 die »Ungarische Ornithologische Zentrale« und die Zeitschrift »Aquila« 1896, während der Millenniumsausstellung errichtete er im historischen Pavillon die Abteilung der Urbeschäftigungen, die allgemeines Aufsehen erregte, so dass dieselbe auch auf der Weltausstellung 1900 zu Paris zur Vorführung kam. Er starb 1914, am 27. Dezember. Seine Tätigkeit erstreckte sich ausser Zoologie auch auf die Gebiete der Ethnographie, Anthropologie und Publizistik. Seine vielseitigen Abhandlungen und Bücher sind Meisterwerke des ungarischen Stils. Es werden im ungarischen Text auf S. 102 seine hauptsächlichsten Werke aufgeführt. Herman war ein »Universal-Genie«. Er bildete sich durch grossem Fleiss selbst-

ständig zu einem grossen Gelehrten heran. Seine Werke zeichnen sich durch Originalität und ungarischen Geist aus. Die schönsten und wertvollsten darunter sind: Die Spinnenfauna Ungarns (3 Bände), Das Buch der ungarischen Fischerei (2 Bände), Aus der Gegend der nördlichen Vogelberge, Die Urbeschäftigungen, Gesicht und Charakter des ungarischen Volkes, Nutzen und Schaden der Vögel (auch deutsch und englisch erschienen), Wortschatz der ungarischen Hirten. Die internationale Vogelschutzkonvention vom Jahre 1902 und Ungarn. Die Gedenktafel des »Bundes der Ungarischen Ornithologen« an dem Sommerhäuschen Otto Hermans ist nicht nur dem ungarischen Ornithologen, sondern auch dem grossen Patrioten gewidmet, sie diene gleichzeitig als Memento, dass Otto Herman, der Gelehrte des unzerstückelten glücklichen Ungarns war.

HERMAN OTTÓ MINT PÓKÁSZ ÉS ROVARÁSZ

Írta: CSIKI ERNŐ

A »MAGYAR ORNITHOLOGUSOK SZÖVETSÉGE« mai ünnepélye, melyet nagy ornithologusunk, Herman Ottó emlékének szentel, kötelességünké teszi, hogy az utolsó polihisztor azon munkálkodásáról is megemlékezzünk, amellyel más téren is szolgálta a tudományt és a magyar közművelődést. Így nekem jutott a feladat, hogy Herman Ottót, a pókászt és rovarászt szűkreszabott keretben bemutassam, ezen a téren való működését ismertessem. Feladatom nehéz, de nehéz lesz az mindenkor másnak is, hiszen egy kiváló egyéniség kiváló munkálkodását, az írásnak és szónak utólérhetetlen mesterét sokoldalúságával vázolni, működésének és munkáinak eredményét helyesen értelmezni, felette nehéz feladat. Megkönnyíti feladatomat az, hogy mintegy két évtizeden át élvezhettem ismeretségét, hallgathattam előadásait, figyelemmel kísérhettem működését, egy évtizeden keresztül pedig mint munkatársa jól megismerhettem egyéniségét, biológiai kutatásokban pedig célkitűzését. Így alkalmam volt atyai barátomat jól megismerni, megszeretni, érte rajongani és tőle főleg sokat tanulni. Mint sokan a biológia mai napszamosai közül, magam is, amikor felsőbb tanulmányaim elvégzésére Budapestre kerültem, nem mulasztottam el egyetlen alkalmat sem, hogy Herman Ottó előadásait a Kir. Magy. Természettudományi Társulat népszerű estélyein és állattani szakértekezletein meg ne hallgassam vagy mások előadásaihoz fűzött hozzászólásait, kritikai megjegyzéseit, melyek mind egy nagy elme dús tapasztalataiból fakadtak, ne élveztem volna. Még most is felejthetetlen marad előttem az az ülés, amelyet a Természettudományi Társulat az Újguineában elpusztult Fenichel Sámuel emlékének szentelt és amelyen Herman Ottónak jutott feladatul az elhunyt magyar kutatóról meg-

emlékezni. A megemlékezés olyan szép, olyan mesteri, annyira lelkesítő volt, hogy lebilincselte, elragadta az összes jelenlévőket, úgyhogy elfeledve Újguinea gyilkos klímáját, talán mind elment volna az elpusztult magyar kutató munkáját folytatni. És nemsokára el is indult Herman beszédének hatása alatt a megszakadt feladat folytatására Bíró Lajos, aki azt derekasan el is végezte.

De térjünk a tárgyra, Herman Ottó működésére, mint pókász és rovarász. Tudjuk, hogy az ornithologus ezen a téren való működése akkor vette kezdetét, amikor 1864-ben Brassai Sámuel az Erdélyi Múzeumhoz saját költségén konzervátorul fogadta. Ennek a múzeumnak gyűjteményeit kellett kiegészíteni, illetőleg egyes állatcsoportokban megteremteni. Herman ezért nemcsak Kolozsvár környékét járja be, hanem Erdély távolabbi át nem kutatott vidékeit is. Hosszabb időt tölt az erdélyi Mezőség tavai körül, meglátogatja Közép-Erdély több pontját, majd átkél a Hargittán, hogy Gyergyó állatvilágát is megismerje. Gyűjtés közben egyre figyelni az állatok életjelenségeit, hogy megfigyeléseivel nemcsak a tudományt szolgálhassa, hanem ezekkel szélesebb körök érdeklődését felhívhassa, oktathasson, a magyar közművelődést fejlessze és a természettudománynak hívőket szerezzen. A gyűjtött anyagot Herman nemcsak preparálja, hanem fel is dolgozza vagy feldolgoztatja, az adatokat publikálja, jegyzeteit pedig halmozza, hogy majdan nagyobb munkáihoz felhasználhassa. Akkoriban Erdély, sőt egész Magyarország állatvilágából legkevésbé annak pók- és egyenesszárnyú rovarfaunáját ismertük, azért Herman ezek gyűjtésére, megfigyelésére és ismertetésére fekteti a fősúlyt, mert Erdély bogarait Bielz és Fuss, lepkéit pedig Franzenau közlései alapján már akkor eléggé ismerték. Kolozsvári tartózkodása alatt Herman tehát madártani megfigyelésén kívül csak pókokról és egyenesszárnyúakról publikál, azonban kiadja a bécsi Oskar Kirchsberg jegyzékét az erdélyi bogarokról és Franzenauét a lepkékről, mely utóbbihoz később egy pótlékot bocsát közre. Erdély egyenesszárnyú rovarainak jegyzékét, pontos elterjedési és biológiai adatokkal fűszerezve 1870 és 1871-ben közli. 1871 június végén lemond és megvált az Erdélyi Múzeumnál betöltött állásáról és eleinte újságírással foglalkozik, majd barátja Bedőházy János meghívására másfél évig a kisküküllőmegyei Szászvesszősön folytatja természettudományi gyűjtéseit és tanulmányait. 1873-ban Bécsbe készült, hogy először Brunner von Wattenwyll híres gyűjteményében folytassa orthopterologiai tanulmányait, majd kutatóútra induljon Nyugat-Afrikába, Kamerunba. De csak Pestig jutott, itt Szily Kálmán és Frivaldszky János lefogták, nem engedték tovább. A Természettudományi Társulat ekkor megbízza Magyarország pókfaunájának megírásával és ellátja még egy nagyobb tanulmányi stipendiummal, hogy anyagát az Alföld, a Délvidék és a Felvidék adataival is kiegészíthesse. Miután még a bécsi múzeum anyagát is áttanulmányozta, visszavonul és sógoránál Boroszlón megírja hatalmas munkáját, amelynek három kötete közel 700 oldalnyi szöveg és 10 táblarajzzal 1876—79-ig meg is jelenik. A pókfauna Magyarország első modern természetrajzi monografiája volt, mely német szövege révén a külföldnek is hozzáférhetővé vált, a külfölddel is megismertette a magyar zsenialitás ezen mesterművét, amilyennel a nagy nemzetek a legújabb időkig sem rendelkeznek. Herman művével elsősorban a magyar közművelődésnek akart szolgálatot tenni, alapot akart szolgáltatni további bűvárkodásokhoz, amit rövidesen el is ért, amennyiben a közegészségügy néhai őrében, dr. Chyzer Kornélban jeles utódot kapott, aki pókjainkról való ismereteinket nagyban kiegészítette.

Herman pókfaunájának különösen első eredeti kötetével ért el nagy sikert, mely kötet még ma is talán az egyedüli forrásmunka. Ebben a kötetben Herman a pókok életjelenségeit tárgyalja, a kifejlődést, vedlést, lakást, építményeket, táplál-

kozást, szaporodást, vándorlást, stb., mind olyan témákat, amelyek könyvét nem csak a belföldön, hanem a külföldön is keresetté, olvasottá tették, hiszen megfigyeléseinek gazdag tárháza annyi új és ismeretlen életjelenség leírását tartalmazza remek előadásban, hogy munkája rövid néhány év alatt teljesen elfogyott és ma már a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. Herman pókfaunája még ma, 40 év múltán is forrásmunka, melynél jobbat újabban sem produkáltak a pókok újabb kutatói.

Herman minden munkájában arra törekedett, hogy tudományos műnyelvünket egészséges alapokra fektesse, nem faragott új szavakat, hanem a nép nyelvéből vette a megfelelőket. Fontosnak tartotta közművelődésünk szempontjából, hogy mindent, amit a tudomány terén produkálunk, anyanyelvünkön és csak azután valami más világnyelven is publikáljunk, hogy ezzel nemcsak az általános tudományt vigyük előbbre, hanem, hogy munkálkodásunk eredményei itthon is közkinccsé váljanak. »Az anyanyelv ápolásával — írja — az ifjú nemzedékben korán lehet a tudományos hajlamot felébreszteni, azt ápolni, növelni és helyes irányban megtartani.« Mind ezt el is érte, pókmunkájával olyan munkát nyújtott, amely egész generációt nevelt és ezt a generációt munkájában a helyes útra terelte. Sajnos, ma már nincs Herman Ottónk, aki ilyen munkákkal újra nevelne generációkat! A mai ifjúság még nem is mélyedhet Herman munkáiba, mert azok elfogytak, a közkönyvtárakban való olvasásuk és használatuk tárgyuknál fogva pedig nem elegendő.

A pókmunka megjelenése után Herman Ottó nemzeti múzeumi működése, majd politikai szereplése után az izeltlábú állatok tanulmányozásával már alig foglalkozik, de azért nem lett hűtlen az állattan ezen ágához. Ekkor kezdődik harca, ha így szabad kifejeznem, a tudatlanság ellen. Ebben az időben kezdi a filokszéra szőlőinket pusztítani, a folyóvizek szabályozásával kiszárított Alföld mezőgazdasági vidékeit pedig a marokkói sáska megdézsmálni és a kultúra terjedésével sok más rovarellenség kártékony munkáját, az országnak tetemes károkat okozván — és emellett az érdekeltek természettudományi iskolázottságának hiánya következtében mindenütt a legnagyobb nemtörődömség akadályozza az okszerű védekezést. Amíg szakembereink az országot járják és vezetik a kártevők elleni védekezést, mentik a szőlőt, mezőt, gyümölcsöt, Herman Ottónak jut a feladat mesteri szóval és írással a nemtörődömség ellen a harcot felvenni, felvilágosítani, tanítani, a tudományos kísérletek eredményeit közkinccsé tenni. És itt elemében találjuk, számos előadást tart, a szak- és napilapokba cikket cikk után ír, amíg végre sikerül a jeget megtörni és az érdekelteket saját érdekükben jobb belátásra bírni. Hihetetlen dolgok ezek, de ez így volt! Hogy csak egy példával szolgáljak, még a 80-as évek elején történt, hogy képviselőtársainak az országgyűlés folyosóján egy kártevő rovar elleni védekezéssel kapcsolatban magyarázta a rovarok átalakulását. Ezzel a magyarázásával elérte, hogy egyenesen bolondnak tartották, mert lehetetlennek tartották, hogy a petéből hernyó, a hernyóból báb és a bábból lepke legyen. A képviselők gúnyolódásának csak a nagytekintélyű koszorús írónak, Jókai Mórnak váratlan odaérkezése vetett véget, aki Herman Ottó állításait megerősítette. Jókainak nagy volt a tekintélye, vele már nem mertek ellenkezni, elhallgattak, de gyanakodva nézték most már mindkettőjüket. Ennek a kis történetnek következménye volt, hogy Herman Ottó kénytelen volt újra a felvilágosításhoz fordulni, ez volt az indítóoka annak a szép és tanulságos előadásnak, amelyet a Kir. M. Természettudományi Társulat egyik népszerű estélyén tartott »Az átalakulások világáról« és amely kellően illusztrálva kis könyv alakjában is megjelent.

Herman Ottó utolsó rovar-tani gyakorlati működése talán az volt, amikor a madárhegyek tanulmányozására Norvégiába utazott, amely alkalommal a kezébe került rovarokat is gyűjtötte és elhozta a Magyar Nemzeti Múzeumnak. Ebben

a gyűjtésben a különben elég jól átkutatott Norvégiából is került sok érdekesség, sőt újdonság is, melyek közül a kék futrinka egy szép fajtája az ő tiszteletére kapta az Ottonis nevet.

Herman Ottónak a pókok és rovarokra vonatkozó műveinek és cikkeinek száma 62, melyekkel a magyar rovar-tani és pókászati irodalomban maradandó nyomot és elévülhetetlen emléket hagyott.

OTTO HERMAN ALS SPINNEN- UND INSEKTENFORSCHER

Von ERNST CSIKI

VERFASSER würdigt die Tätigkeit Otto Hermans als Spinnen- und Insektenforscher, die im Jahre 1864 an der Seite Brassais zu Kolozsvár begann. Das Hauptergebnis seiner diesbezüglichen Tätigkeit ist das im Verlage der Kgl. Ung. Naturwiss. Gesellschaft 1876–79 erschienene 3-bändige Werk über die Spinnenfauna Ungarns, ein Meisterwerk ungarischen Geistes. Es war dies die erste moderne naturwissenschaftliche Monographie Ungarns, die, weil zugleich in deutscher Sprache erschienen, auch dem Auslande zugänglich wurde. Besonders der erste Band des Werkes, welcher die Lebensweise der Spinnen behandelt, ist einzig in seiner Art. Auch für den weiteren Ausbau der ungarischen wissen-

schaftlichen Terminologie übte die »Spinnenfauna« einen wohlthuenden Einfluss aus. Ausser Orthopteren beschäftigte er sich dann auch mit der Reblausfrage. Dieses gefährliche Insekt begann eben zu dieser Zeit die Weinstöcke Ungarns zu vernichten und Herman trug viel mit seinen aufklärenden Schriften zur richtigen Wahrnehmung dieser Gefahr bei. Auch später, während seiner Reise nach Norwegen sammelte er noch Insekten für das Ung. National-Museum und Verfasser konnte in diesem Material eine neue Form des violetten Laufkäfers (Goldleiste) entdecken, die er zu Ehren Hermans Ottonis benannte. Die Zahl der von O. Herman über Spinnen und Insekten veröffentlichten Arbeiten beträgt 62, die ihm in der diesbezüglichen ungarischen Literatur ein unvergängliches Andenken sichern.

HERMAN OTTÓ MINT HALÁSZATI BIOLÓGUS

Írta: DR. UNGER EMIL,
a m. kir. halélettani és szennyvíztisztító-kísérleti állomás adjunktusa,
a »HALÁSZAT« szerkesztője.

HERMAN OTTÓ egészen saját szerű halászati biológus volt, mint ilyen világszerte páratlan, ha meggondoljuk, hogy hosszú munkás életének alig néhány esztendejét szentelte csak ichthyológiai és halászati tanulmányoknak, s e közben is halakkal, mondhatnám, csak mellékesen foglalkozott. És mégis, Méhely Lajosnak igaza van, midőn azt mondja, hogy: »A Magyar Halászat Könyve Herman Ottónak kétségkívül legjelesebb alkotása«. »Élete főműve.«¹

Herman Ottó biológiai kutatásának főtárgya nem is a vízben nyüzsgő élet, hanem a vizen járó halász és pedig a magyar halászember. Ő tulajdonképpen a magyar ember és a halak biológiai vonatkozásait kutatta, ez érdekelte leginkább, ez tette őt fáradhatatlan buvárkodóvá.

A halászemberrel való bizalmas érintkezés, a halászeszközök és a halásznyelv mesterszavainak gyűjtése közben szerzett impressziói révén lesz mindinkább

¹ Méhely Lajos: Herman Ottó emlékezete. Term. tud. Közlöny. 1915 febr. 1. (XLVII. köt., 89. lap.)